

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

ԱԼԻԿ ՂԱՐԻԲՅԱՆ
ՌՈՒԶԱՆՆԱ ԳԱՄՊԱՐՅԱՆ

ԱՂԻԲԵԶԱՆԱԿԱՆ ԿԵՂԾԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՐԵՎԱՆԻ ՇՈՒՐԶ

Բանալի բառեր – Էրեբունի-Երևան, Երևան, Երևանի նահանգ, Հերոդոտոս, եկեղեցիներ, հայկական մշակույթ, քրիստոնեական ժառանգություն, աղբյուրական կեղծարարություններ

Հազարամյակների պատմություն ունեցող Էրեբունի-Երևանը, որը ստեղծվել է մ. թ. ա. 782 թվականին, հայտնվել է աղբյուրական կեղծարարության առանցքում: Գաղտնիք չէ, որ Հայաստանի հարևան Աղբյուրանը ստեղծման առաջին իսկ օրից (1918 թ. մայիսի 28) յուրացրել և շարունակում է յուրացնել ոչ միայն իրանական (պարսկական)¹, այլև հայկական բնակավայրերը՝ դրանք աշխարհին ներկայացնելով իբրև «պատմական աղբյուրական» տարածք: Ցավոք, մի շարք հայկական բնակավայրերի թվում աղբյուրական կեղծարարության թիրախում է հայտնվել պատմական Հայաստանի մաս կազմած, բնիկ հայկական և այժմ Հայաստանի Հանրապետության մայրաքաղաք Երևանը:

Մ. թ. ա. V դարի հույն ականավոր պատմագիր Հերոդոտոսի (մ. թ. ա. 484-425)՝ աշխարհին, ինչպես նաև Հայաստանին և հայերին առնչվող իր ժամանակաշրջանի տեղեկությունները եղել և մնում են հավաստի սկզբնաղբյուրներ: Նա կարևոր տեղեկություններ է հաղորդում պարսից արքունիքին հայերի վճարած հարկերի մասին²: Ըստ նրա՝ Հայաստանը ներառված էր 13-րդ և 18-րդ սատրապությունների կազմում³, որոնցում էր ընդգրկված նաև Երևանի ներկայիս տարածքը: Չափազանց կարևոր է Կիլիկիային և Հայաստանին առնչվող Հերոդոտոսի այն վկայությունը, ըստ որի՝ սահմանը հա-

---

¹ 2022 թ. Հայաստան այցելած աղբյուրացի պատգամավորները սոցիալական ցանցում հրապարակած Կապույտ մզկիթի ֆոնին արված լուսանկարին կից գրել էին, թե իբր կառույցն աղբյուրական է, որին հետևել են թե՛ Իրանի դեսպանության եռալեզու պատասխանը և թե՛ մզկիթի հոգևորականների արձագանքը // <https://www.youtube.com/watch?v=qMwZSSMhwSs&t=4s> /09.03.2022/:

² Herodotus, The Histories, Translated by George Rawlinson, Roman Roads Media, Moscow, 2013, p. 219, 338-340. // <https://files.romanroadsstatic.com/materials/herodotus.pdf>, Olmstead A. T., History of the Persian Empire, the University of Chicago Press, Chicago and London, Copyrighting 1948, by the University of Chicago, p. 291, 275 // https://oi.uchicago.edu/sites/oi.uchicago.edu/files/uploads/shared/docs/history_persian_empire.pdf.

³ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 219:

մարվում էր Եփրատ գետը¹, և որտեղ, բնականաբար, չէին կարող լինել ո՛չ Թուրքիան և ո՛չ էլ առավել ևս Ադրբեջանը² [տե՛ս նկար 1]:

Կեղծարարությունների ակունքներն ու պատճառներն ավելի խորքային են: Պատճառներից առաջինը կապված է դեպի Երևան թուրքական մի շարք արշավանքների հետ, որոնց արդյունքում քաղաքը ենթարկվել է ավերածությունների և հայաթափվել: Հաջորդը սերտորեն կապված է պարսից շահ Աբաս Ա-ի 1603-1604 թթ. Երևան կատարած արշավանքի հետ, որի արդյունքում բռնի տեղահանվել է շուրջ 300.000 հայ և փոխվել տարածաշրջանի, հատկապես քաղաքի ժողովրդագրական պատկերը (որոշ սկզբնաղբյուրներում հիշատակվում է 500.000-600.000 հայ³): Սակայն նույնիսկ 1604 թ. բռնագաղթից հետո Արևելյան Հայաստանի բազմաթիվ բնակավայրերում բնակչության մեծ մասը դարձյալ կազմում էին հայերը: XVII դարի 50-ական թվականներին Երևան այցելած ֆրանսիացի ճանապարհորդ Ժան-Բատիստ Տավերնիեն գրում է, որ «չպետք է զարմանալ, եթե քաղաքների և գյուղերի մեջ մի մահմեդականի դիմաց հիսուն հայ է գտնվում»⁴: Երևանի բնակչության ամենաբարձր տոկոսը կազմում էին հայերը, այնուհետև՝ թաթարները, օսմանյան թուրքերն ու պարսիկները⁵:

Տարիներ ի վեր գտնվելով պարսկական և ժամանակ առ ժամանակ թուրքական տիրապետության ներքո՝ Երևանում բազմաթիվ շենք-շինություններ կրում էին արևելյան՝ ավելի կոնկրետ իրանական ճարտարապետության տարրեր, ինչը հետագայում ադրբեջանական կեղծարար քարոզչության հիմնաքարերից մեկը դարձավ⁶:

Թուրք-պարսկական պատերազմների արդյունքում Երևանը բազմիցս ենթարկվել է պաշարման, ավերածությունների և անցել ձեռքից ձեռք⁷: Արշավանքների ընթացքում Երևանը վերածվել է ավերակների, նրա բնակչության մեծ մասը ոչնչացվել է կամ հարկադրված թողել իր հայրենի քաղաքը և դիմել փախուստի: Հայ, վրացի և թուրք պատմագիրների ու հիշատակա-

---

¹ Herodotus, նշվ. աշխ., էջ 80, 339, 340, Olmstead A. T., նշվ. աշխ., էջ 39, 117, 300:

² Տե՛ս Olmstead A. T., նշվ. աշխ., էջ 33:

³ Տե՛ս Դանիելյան Լ. Գ., Առաքել Դավրիժեցու երկը որպես Սեֆյան Իրանի XVII դարի պատմության սկզբնաղբյուր, Երևան, 1978, էջ 103-106:

⁴ Հղումն ըստ՝ Լեո, Հայոց պատմություն, հ. III, Երևան, 1946, էջ 272:

⁵ Նույն տեղում:

⁶ <https://az.sputniknews.ru/20180416/azerbaijan-istorija-erevan-erebuni-414904329.html>
/09.03.2022/ shorturl.at/tlMY7 /09.03.2022/

⁷ Տե՛ս Փափազյան Հ. Դ., Օտար տիրապետությունը Արարատյան երկրում // ՀՄՍՀ ԳԱ «Տեղեկագիր հասարակական գիտությունների», 1960, թիվ 37-38, էջ 22, Լեո, նշվ. աշխ., էջ 173, Ալիշան Ղ., Այրարատ, Վենետիկ, 1890, էջ 300, Մելիքսեթ-Բեկ Լ., Վրաց աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին, հ. Գ, Երևան, 1955, էջ 61, Մանր ժամանակագրություններ XIII-XVIII դդ., հ. II, կազմեց՝ Վ. Ա. Հակոբյան, Երևան, 1956, էջ 427, «Թուրքական աղբյուրները Հայաստանի, հայերի և Անդրկովկասի մյուս ժողովուրդների մասին», հ. Ա, կազմեց Ա. Խ. Սաֆրաստյան, Երևան, 1961, էջ 33:

գիրների երկերում տրված են այդ պատերազմների ընթացքում հայերի և հարևան ժողովուրդների կրած տառապանքները՝ կոտորածներն ու գերեվարությունը, սովն ու մահասփյուռ հիվանդությունները¹:

Քաղաքը ենթարկվել է ավերածությունների, ինչպես օրինակ 1514 թ. սուլթան Սելիմի, 1534 թ. Սուլեյմանի, 1635 թ. Մուրադ IV-ի և 1724 թ. Ահմեդի կողմից²: Ավերածություններից հետո իշխող կողմը կատարում էր շինարարական աշխատանքներ: Երևանը զգալի տուժել է նաև երկրաշարժերից, օրինակ՝ 1679 թ. հունիսի 4-ի երկրաշարժից հետո քաղաքը վերածվել է ավերակների³, Գետառ գետի վարարումները ևս իրենց ավերիչ հետքն են թողել քաղաքի վրա:

1555 թ. Թուրքիայի և Պարսկաստանի միջև կնքվում է առաջին հաշտության պայմանագիրը, որով Հայաստանը բաժանվում է այդ երկու պետությունների միջև: Սահմանը, ըստ այդ պայմանագրի, անցնում էր Հայկական պար լեռնաշղթայով: Դրանով Երևանի խանությունը և նշված լեռնաշղթայից հյուսիս գտնվող մյուս բոլոր տարածաշրջանները անցնում էին Պարսկաստանի տիրապետության տակ:

Երևանի՝ իբրև «հնագույն աղբրեջանական պատմամշակութային կենտրոնի», իբրև անկախությունից հետո նորաստեղծ Հայաստանի Հանրապետությանը նվիրաբերված աղբրեջանական նորաստեղծ առասպելը այժմ ևս դրվել է քարոզչական շրջանառության մեջ⁴: Աղբրեջանական կեղծարարությունը չի սահմանափակվում միայն հայկական մի շարք բնակավայրերին առնչվող առասպելների ստեղծմամբ և տարածմամբ: Հայերին համարելով վերաբնակներ, որոնք իբրև զավթել են աղբրեջանական խանության տարածքները, նշվում է, թե նրանք հաստատվել են Հյուսիսային Աղբրեջանի տարածքում 1804-1813 թթ. ռուս-պարսկական և 1828-1829 թթ. ռուս-թուրքական պատերազմներից հետո և հատկապես 1828 թ. փետրվարի 10-ին կնքված Թուրքմենչայի պայմանագրի 15-րդ կետով⁵: Նմանատիպ «փաստերի» հիշատակումը ինքնին վկայում է Աղբրեջանի քարոզչամեթոդային կողմից ոչ միայն հայոց այլև պարսից պատմության կեղծարարության մասին:

Հայ էթնիկ բնակչության մեծամասնության մասին հավաստի վկայություններ են առկա հատկապես ցարական Ռուսաստանի սկզբնաղբյուրներում: 1827 թ. ռուս-պարսկական պատերազմի ընթացքում Երևանի գրավման տեսարանը նկարագրելիս գեներալ Պասկևիչն ասել է. «*Տասնութ*

---

¹ Տե՛ս **Ալիշան Ղ.**, Հայապատում, Վենետիկ, 1901, էջ 598, «Թուրքական աղբյուրները Հայաստանի, հայերի և Անդրկովկասի մյուս ժողովուրդների մասին», հ. Բ, կազմեց Ա. Խ. Մաքրաստյան, Երևան, 1964, էջ 154-155, 271, **Հակոբյան Վ.**, նշվ. աշխ., էջ 355, **Լեռ**, Հայոց պատմություն, հ. II, Երևան, 1946, էջ 188-193, **Ալիշան Ղ.**, Այրարատ, էջ 300-301:

² Տե՛ս **Акопян Т. X.**, Очерк истории Еревана, Ереван, 1977, с. 83.

³ Տե՛ս նույն տեղում, **Շահազիզ Ե.**, Հին Երևանը, Երևան, 1931, էջ 86:

⁴ Տե՛ս **Мехтиев Р.**, Нагорный Карабах: история прочитанная по источникам, Москва, 2014, с. 18:

⁵ Տե՛ս նույն տեղում:

հազար բնակիչներ, որոնց մեծ մասը հայեր էին, բռնությամբ քշված բերդը, խնդրեցին Գասսանին հանձնվել...»¹: Ռուսների կողմից Երևանի բերդի գրավման իրադարձությունների ականատես և ժամանակակից, Երևանի սեմինարիայի ուսուցիչ Կ. Շուկինը ևս փաստում է, որ Երևան քաղաքի բնակչության ճնշող մեծամասնությունը հայեր էին²:

Քարոզչական առասպելների գոյությունն այնքան ակնհայտ է և առանց փաստական հենքի, որ հավանաբար աշխարհում միայն աղբյուրների համար է գոյություն ունեցել աղբյուրների Սեֆյան Արևելքի ամենախոշոր պետություններից մեկը³:

Երևանի բնակչության էթնիկական կազմի և թվաքանակի փոփոխությունների մասին արժեքավոր է հետազոտող Մերուժան Կարապետյանի հոդվածը, որում մասնավորապես անդրադարձ է կատարվում Ժ.-Բ. Տավերնիեի, գերմանացի ճանապարհորդ Գասպար Շիլինգերի, հոլանդացի վաճառական Ստրեյսի, ճիզվիտական միաբանության անդամ Մոնիեի և այլոց վկայություններին, որոնցում բացահայտորեն նկատվում է, որ XVII դարում և XVIII դարակզբին Երևանի բնակչության մեծամասնությունը հայեր էին⁴:

Այսպիսով, թուրք-պարսկական երկարատև պատերազմները և մեծ չափերի հասնող գերեվարությունները, խաների ու փաշաների միջև մղվող երկարատև պայքարն ու կռիվները, վրաց Հերակլ թագավորի (1744-1798) արշավանքները, պարբերաբար կրկնվող հիվանդությունները, երկրում տիրող փակ բնատնտեսությունն արգելակում էին Երևանի զարգացումը: Անկայուն քաղաքական վիճակի և բնական չնչին աճի հետևանքով XVI-XVIII դարերում Երևանի բնակչության թվի ավելացումը կամ նվազումը հիմնականում կապված էր բնակչության մեխանիկական ներհոսքի և արտահոսքի հետ:

Երևանի հայկական մշակութային ժառանգության մեջ, բացի բազմաթիվ ճարտարապետական կոթողներից, կարևոր տեղ են զբաղեցնում և հայ քաղաքակրթության մասին աներկբա վկայում հայկական եկեղեցիները: Սուրբ Աստվածածինը (Կաթողիկե) [տե՛ս նկար 2, 3] հին մատուռ-եկեղեցիներից է, հին կառույցի պատերին եղած արձանագրություններից վաղագույնը թվագրված է 1264 թվականով⁵: Նույն եկեղեցու արևմտյան ճակատին կան 1229 թ., 1284 թ., ինչպես նաև XVI դարում, իսկ հյուսիսային պատին՝ 1609 թ.

¹ **Погго В.**, Кавказская война, т. 3, Персидская война (1826-1828 гг.), 1993, глава XXX, ПОКОРЕНИЕ ЭРИВАНИ // <https://statehistory.ru/books/Kavkazskaya-voyna--Tom-3--Persidskaya-voyna-1826-1828-gg/30>.

² Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа, выпуск 4, отдел 2, 1884 г., ВЗЯТИЕ ЭРИВАНИ. (По рассказам старожил) с. 34-35 // <https://cloud.mail.ru/public/8QTA/2vQrGTFvZ>.

³ Տե՛ս **Джафарли Н.**, Азербайджанское государство Сефевидов, СПб., 2009, с. 13, **Шукюров К. К., Багиев Т. Р.**, Карабах: история в контексте конфликта, СПб., 2014, с. 14.

⁴ Տե՛ս **Կարապետյան Մ. Մ.**, Երևանի բնակչության էթնիկական կազմի և թվաքանակի փոփոխությունները 1600-1724 թթ. // «Պատմաբանասիրական հանդես» (այսուհետև՝ «ՊԲՀ»), 1986 // <https://arar.sci.am/dlibra/publication/191080/edition/173552?language=en>

⁵ <https://www.yerevan.am/am/holy-mother-of-god-kathoghike-church/> /11. 04. 2022/

թվագրված արձանագրություններ: Աշխարհի եկեղեցու Բալանթարի համոզմամբ՝ եկեղեցու բազիլիկը, ըստ կառույցի տեսակի կայուն տիպ է և ամենաուշը VII դարի շինություն է, իսկ ներկայումս պահպանված Սուրբ Աստվածածին մատուռը, որ շարունակում է կրել Կաթողիկե անունը, կառուցվել է X դարում¹:

Երևանի հնագույն եկեղեցիները [տե՛ս նկար 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13] դեռ վաղ միջնադարից փաստում են հայկական քրիստոնեական քաղաքակրթական համալիր ժառանգության մասին:

Ադրբեջանա-թուրքական հայատյաց քաղաքականության մեկ այլ առանձնահատուկ ժամանակաշրջան 1918-1920 թվականներն էին: Առաջին աշխարհամարտի ավարտին՝ 1918 թ., թուրքական զորքերը, չնայած իրենց պարտությանը՝ ընդհանուր ճակատում, շարունակեցին առաջխաղացումը դեպի Արևելք՝ ձգտելով հասնել պանթուրքական ծրագրի իրականացման նպատակներին: 1918 թ. սեպտեմբերին Բաքվի գրավումից հետո իրականացվեց քաղաքի հայ բնակչության՝ ավելի քան 30.000 մարդկանց ոչնչացումը: Երևանի նահանգում հայերի ճնշող մեծամասնության վերաբերյալ տեղեկություններ են առկա նաև «Կովկասյան օրացույցում»- ում²:

Ադրբեջանական կեղծարարության նպատակներից է նաև քողարկել Բաքվի հայկականությունը, քանզի այդ քաղաքում առկա հայ քրիստոնեական ժառանգության մասին են վկայում տեղի Հայ առաքելական եկեղեցիները³.

1. Բաքվի Սուրբ Աստվածածին եկեղեցին հին Բաքվի Իչարի շահար թաղամասում է, 1797 թ. հիմնադրված (այժմ պահպանված է զանգակատան առաջին հարկը) [տե՛ս նկար 14]⁴:

2. Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցին հիմնադրվել է 1887 թ. (այժմ օգտագործվում է որպես գրադարան) [տե՛ս նկար 15]⁵:

3. Սուրբ Թադևոս-Բարդուղիմեոս մայր տաճարը 1900 թ. գտնվում էր Դիմիտրովա-Բոնդարնայա-Շամսի Բաղալբեյլի փողոցում [տե՛ս նկար 16]⁶:

4. Սուրբ Հարություն մատուռ – քանդված [տե՛ս նկար 17]⁷:

---

¹ Սեդրակ Բարխուդարյան –120: Գիտական հոդվածների ժողովածու, Երևան 2019, էջ 32 // https://iae.am/sites/default/files/database/S.Barkhudaryan-120_2019.pdf // <https://www.yerevan.am/am/holy-mother-of-god-kathoghike-church/> /11. 04. 2022/

² “Кавказский календарь”, 1915 (LX г.), Тифлис, с. 218-219, 250-255.

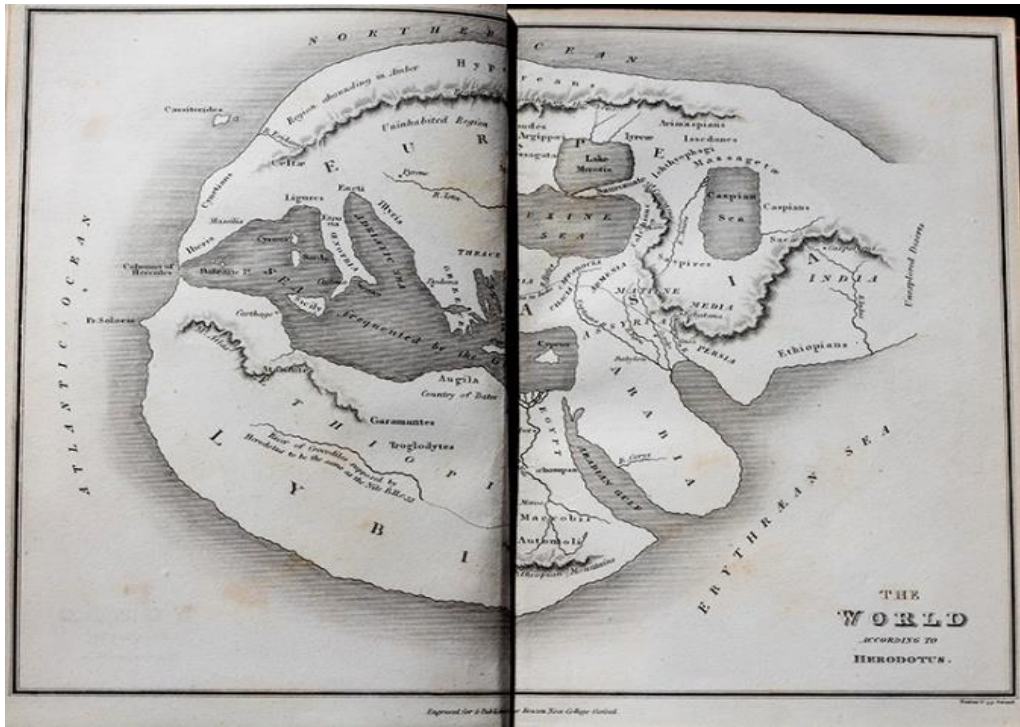
³ Տե՛ս **Stepanyan G.**, On the History of the Armenian Sanctuaries of Absheron Peninsula / shorturl.at/jzAFH /17.05.2022/.

⁴ shorturl.at/atLS /15. 05. 2022/

⁵ shorturl.at/fBMX9 /15. 05. 2022/

⁶ shorturl.at/doEH1 /15. 05. 2022/

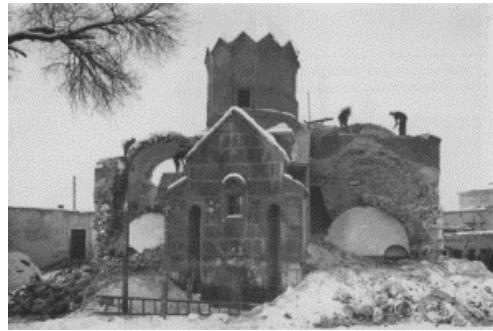
⁷ shorturl.at/hsENQ /15. 05. 2022/

Աշխարհի քարտեզն ըստ Հերոդոտոսի, որտեղ Հայաստանը հիշատակված է Փոքր Ասիայի արևելյան մասում:
(մ. թ. ա. V դար)¹ (նկար 1)

Սուրբ Աստվածածին բազիլիկ եկեղեցին քանդելուց առաջ, 1936 (նկար 2)

Սուրբ Աստվածածին բազիլիկ եկեղեցին քանդման պահին, 1936 (նկար 3)

¹ <https://appreciatinggoldbooks.wordpress.com/tag/thucydides/> // 11. 04. 2022/

*Մբ. Պողոս Պետրոս եկեղեցի VI դար¹
(Երևան, Կենտրոն համայնք, ներկայիս
Մոսկվա կինոթատրոնի տեղում) (նկար 4)*

Ավանի տաճար VI դար² (նկար 5)

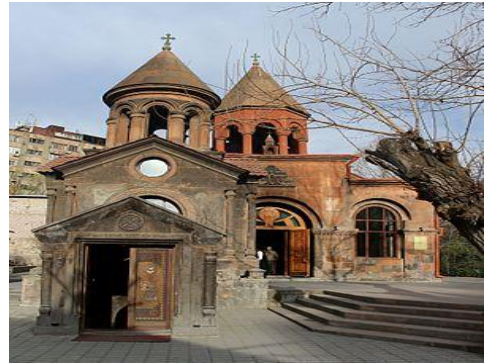
*Մբ. Հովհաննես մատուռ, XIV դարի
սկիզբ³ (նկար 6)*

*Մբ. Աստվածածին մատուռ, XIV դարի
սկիզբ⁴ (նկար 7)*

*Քանաքեռի Սուրբ Հակոբ եկեղեցի, XVII
դարի վերջ (Քանաքեռի 6-րդ փողոց)⁵
(նկար 8)*

*Զորավոր Սուրբ Աստվածածին եկեղեցի,
1693 թ. (ք. Երևան, Ղազար Փարպեցի
փողոց)⁶ (նկար 9)*

¹ <https://www.yerevan.am/en/st-peter-and-paul-church/> /15.05.2022/

² <https://www.yerevan.am/en/avan-temple-ruined/> /15.05.2022/

³ <https://www.yerevan.am/en/chapels-of-avan-ruined/> /15.05.2022/

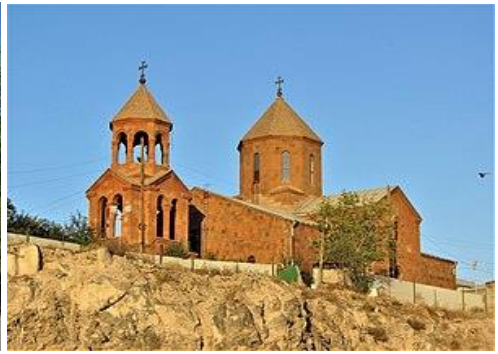
⁴ <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=56884> (11) /15.05.2022/

⁵ <https://www.yerevan.am/en/kanaker-st-james-church/> /15.05.2022/

⁶ <https://www.yerevan.am/en/holy-mother-of-god-zoravor-church/> /15.05.2022/

*Սուրբ Գևորգ եկեղեցի, XVII դարի վերջ
(ք. Երևան, Նորագավիթ)¹ (նկար 10)*

*Սուրբ Հովհաննես Մկրտիչ եկեղեցի,
1710 թ. (ք. Երևան, Հովհաննես Կոզեռնի
փող. 9)² (նկար 11)*

*Սուրբ Սարգիս եկեղեցի, 1842 թ. (մինչև վերակառուցումը և վերակառուցումից
հետո)³ (նկարներ 12, 13)*

*Սուրբ Աստվածածին եկեղեցի (Բաքու),
1797 թ. (նկար 14)*

*Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցի,
(Բաքու) 1887 թ. (նկար 15)*

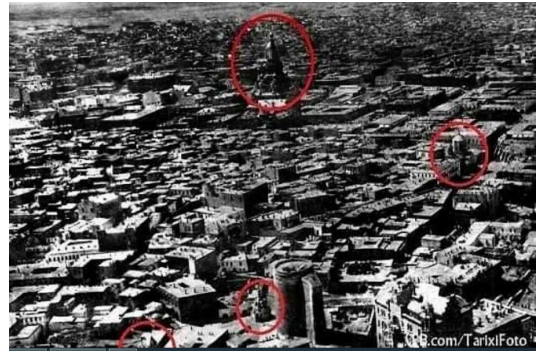
¹ <https://www.yerevan.am/en/noragavit-st-george-church/> /15.05.2022/

² <https://www.yerevan.am/en/st-john-the-baptist-church/> /15.05.2022/

³ <https://www.yerevan.am/en/st-sarkis-vicarial-church/> /15.05.2022/

Սուրբ Թադևոս-Բարդուղիմեոս մայր տաճար (Բաքու), 1900 թ. (նկար 16)

Սուրբ Հարություն մատուռ (Բաքու) (նկար 17)

Ալիկ Ղարիբյան, Ռուզաննա Գասպարյան – Ադրբեջանական կեղծարարությունները Երևանի շուրջ

Հազարամյակների հայկական քաղաքակրթական օրրան Էրեբունի-Երևանը այսօր առավել քան հայտնվել է ադրբեջանական կեղծարարության կենտրոնում։ Ադրբեջանի Հանրապետությունը ստեղծման առաջին իսկ օրից վարում է յուրացման քաղաքականություն ոչ միայն իրանական (պարսկական), այլև հայկական բնակավայրերի նկատմամբ։ Պատահական չէ, որ այդ թիրախում է հայտնվել նաև Հայաստանի Հանրապետության մայրաքաղաք Երևանը։ Տարիներ ի վեր գտնվելով պարսկական և ժամանակ առ ժամանակ թուրքական տիրապետության ներքո՝ Երևանում բազմաթիվ շենք-շինություններ կրել են արևելյան՝ ավելի շատ իրանական ճարտարապետության տարրեր, ինչն էլ հետագայում ադրբեջանական կեղծարար քարոզչության թիրախներից մեկը դարձավ։

Алик Гарибян, Рузанна Гаспарян – Азербайджанские фальсификации истории Еревана

Ключевые слова – Ереван-Эребуни, Республика Армения, Ереван, армянская цивилизация, армянские населенные пункты, азербайджанские фальсификации, иранская архитектура, турецкое владычество

Ереван-Эребуни, являющийся на протяжении тысячелетий колыбелью армянской цивилизации, оказался в центре азербайджанских фальсификаций. Азербайджанская Республика, начиная с первого дня своего основания, проводит политику присвоения не только иранских (персидских), но и армянских населенных пунктов. Не случайно, что в роли мишени выступила и столица Республики Армения Ереван. Так как Ереван в течение многих лет находился под персидским, а иногда и под турецким владычеством, то много строений в нем содержали элементы восточной, в большей степени иранской архитектуры, что и стало в дальнейшем целью фальсификационной азербайджанской пропаганды.

Alik Gharibyan, Ruzanna Gasparian – Azerbaijani Falsifications Regarding Yerevan

Key words – *Erebuni-Yerevan, Republic of Armenia, Yerevan, Armenian civilization, Persian rule, Iranian architecture, Azerbaijani falsification, establishment, settlements, capital, Turkish rule*

The cradle of the Armenian civilization of millennia, Erebuni-Yerevan, is now in the center of Azerbaijani falsification more than ever. From the very first day of its establishment, the Republic of Azerbaijan has pursued a policy of taking over not only Iranian (Persian) but also Armenian settlements. It is not accidental that the capital of the Republic of Armenia, Yerevan, has also been targeted by them. Having been under Persian rule, and from time to time under Turkish rule, for many years, many buildings in Yerevan have elements of Eastern, more precisely Iranian architecture, which has become one of the targets of Azeri counterfeit propaganda.

Ներկայացվել է 20.06.2022

Գրախոսվել է 22.06.2022

Ընդունվել է տպագրության 24.06.2022

Ալիկ Ղարիբյան – ԵՊՀ հայոց պատմության ամբիոնի դոցենտ, պատմական գիտությունների թեկնածու (algharibyan@yahoo.com)

Ռուզաննա Գասպարյան – ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի կրտսեր գիտաշխատող, ցեղասպանագիտության ասպիրանտ (ruzanna.gasparyan@ysu.am)